

сује чврстим и одређеним рукописом. Платна из овог циклуса излагана су 1960. на XXX бијеналу у Венецији, где су се она у сивој гами истицала финоћом и снагом звука, транспарентношћу поступка и лиризмом ритма; за тренутак Лубардина „лирска апстракција“ губила је трагичне акценте.

Десет година после своје историјске изложбе Лубарда — поводом отварања београдске конференције неангажованих 1961 — приређује у Галерији Културног центра самосталну изложбу, која донекле сажима протеклу одсудну деценију, откривајући потпуно стапање апстрактне пластичне структуре са алузијом на конкретан свет. Уз старе, излаже и нове слике — велике композиције на велике теме: *Индустрију*, *Сутјеску*. Развија идеју борбе, ватре, подигнутог прометејског живота, архајских митова и симбола — змајева и немани које лете златним и црвеним просторима. У низу слика ранији записи губе геометријску ознаку, постају вибрантни, динамични, у духу *action painting*-а. Слика трепери с краја на крај платна, без фокуса, као материјализована светлост или прозрачена материјална кора; његова визија је истовремено глобална (*Пут у космос*) и микроаналитична (*Свечаност*, 1963). Али поступак се у основи разликује од ташистичког аутоматског импулса, што се види и из његовог објашњења: „Ја започињем по десетак платна и на њима радим перманентно. А за ово је потребно време. И, заправо, оног тренутка када је слика завршена, ја сам заборавио почетак. Од ових десетак платна, током рада, отпадне барем седам... Но сваки процес има и свој разлог. Пошто ја не сматрам да сликам, већ да пишем, односно реализурам преко сликарства извесне мисли и одређене погледе на свет, мој радни процес, вероватно, и изгледа овакав. Јер, ја не тражим ни најмање оно што се зове тренутна инспирација... Свака мисао која расветљава наше сазнање и која се учвршћује у наш мисаони регистар нужно тражи простор и време.”¹ Да, простор и време — не надахнут, усијан тренутак. Проседе је, дакле, у функцији идеје, или, тачније, идеја води акцију, да би затим акција излучила идеју.

Сликар је 1963. провео неколико месеци у Индији. Платна нове инспирације показао је у јесен 1964. на изложби у Дому ЈНА. „Последње време” — рекао је у интервјуу уочи отварања — „проводим сам готово све време у кући, због болести, и тај принудни „затвор” донео ми је 26 нових слика...”, додајући да су у питању платна с темама са Истока. „Ја сам извесно време провео у Индији, и неколико мојих слика носе сећање на тај мој боравак. То су бајке, легенде, приче из 1001 ноћи.”² Запажало се неколико новина. Прво, из ташистичке структуре и маглина расуте усијане материје поново се појавио предмет: камен, предео, змај. Уопште то наизменично јављање предмета и његово ишчезавање стална је Лубардина особина. Друго, средства су измењена: сликар употребљава лакове — боја више није посна, порозна, зидна, већ оштра, сурова, индустријска. То осавремењавање средстава као да има за циљ да архаичне симболе — змајеве и демоне — уведе у поднебље урбане, индустријске цивилизације: слике добијају хладан сјај бојеног, полираног лима. Треће, простор престаје да буде класично регулисан, одређен; он је истовремено и екстензиван (у хоризонталном и вертикалном смислу) и редуциран на једну површину, изједначен са њом, пошто није „ништа”, празнина, у којој треба нешто да се догоди да би имала смисла... „Ако замислимо ништа, то чинимо да бисмо измерили нешто. Зато је ово ништа само у односу на нашу конкретизацију простора... То ништа је један простор у извесном смислу, иако је човеку неухватљив, па га зато и проглашавамо као ништа, јер не можемо да га упоредимо са опипљивим... У ствари... и тај простор је као пререзани камен, који има компактност. Камен је по себи простор. Ми не видимо честице које се кроз камен крећу, а оне живе као што живе честице у космосу...”³

У сликама при крају шездесетих година, у новом, оштром индустријском сјају, сви фантоми Лубардине уметности поново су на окупу, подсећајући на родни камени предео. Циклус посвећен крагујевачким жртвама (1968) резимира његову поезику и ангажованост.

¹ Александар Стефановић, *Петар Лубарда против подале сликарства на фигуративно и апстрактно*, „Данас”, Београд, 27. IX 1961.

² Б. О., *Најновије слике Петра Лубарде*, „Политика”, 13. X 1964.

³ Петар Лубарда, *Пут у космос*, *Свет идеја једне слике*, „Нин”, Београд, 25. VIII 1962.